

ЗМІСТ

Вступ	5
-----------------	---

РОЗДІЛ 1

1.1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ ПРОГРАМИ КУРСІВ З ЕСТЕТОТЕРАПІЇ	9
--	----------

1.1.1. Пояснювальна записка	9
1.1.2. Види, форми контролю та критерії оцінки	12
1.1.3. Програмовий зміст курсів	17

РОЗДІЛ 2

2.1. ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ	23
---	-----------

Модуль 1. «Науково-методологічні основи естетотерапії»	23
---	-----------

2.1.1. Лекція: Науково-педагогічні основи естетотерапії	23
2.1.2. Лекція: Історико-педагогічний аналіз естетотерапевтичного складника процесу формування особистості	42
2.1.3. Лекція: Християнсько-духовні засади естетотерапії	87
2.1.4. Лекція: Зарубіжні технології естетизації педагогічного процесу	95

Модуль 2. «Естетотерапія мистецькими засобами»	102
---	------------

2.1.5. Лекція: Філософсько-педагогічні основи казкотерапії	102
2.1.6. Лекція: Практика казкотерапії та лялькотерапія	110
2.1.7. Лекція: Музикотерапія	121
2.1.8. Лекція: Музикотерапія при заїканні	128
2.1.9. Лекція: Українська фольклорна арт-терапія	139
2.1.10. Лекція: Фототерапія	147

Модуль 3. «Види естетотерапії природними та ігровими засобами»	155
---	------------

2.1.11. Лекція: Теорія ігрової терапії	155
2.1.12. Лекція: Практика ігрової терапії	163
2.1.13. Лекція: Теорія та практика пісочної терапії	171
2.1.14. Лекція: Хореотерапія та формокорекційна ритмопластика	185

2.2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ	195
---	------------

Модуль 1. «Науково-методологічні основи естетотерапії»	195
---	------------

Модуль 2. «Естетотерапія мистецькими засобами»	198
---	------------

Модуль 3. «Види естетотерапії природними та ігровими засобами»	204
---	------------

2.3. ОКРЕМІ ВИДИ ЕСТЕТОТЕРАПІЇ (ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ)	209
<i>Модуль 1. «Науково-методологічні основи естетотерапії»</i>	209
2.3.1. Православна психотерапія	209
2.3.2. Логотерапія	213
2.3.3. Гештальттерапія.	215
2.3.4. Хобі-терапія.	218
<i>Модуль 2. «Естетотерапія мистецькими засобами»</i>	219
2.3.5. Театрально-драматична діяльність у розвитку дошкільника.	219
2.3.6. Пісенна терапія	222
2.3.7. Бібліотерапія	230
2.3.8. Терапія кольором	233
2.3.9. Лялькотерапія	236
<i>Модуль 3. «Види естетотерапії природними та ігровими за- собами»</i>	247
2.3.10. Натурпсихотерапія	247
2.3.11. Технології ейдетики у логопедичній роботі	249
2.3.12. Літотерапія	252
2.3.13. Анімалотерапія (петтерапія, дельфінотерапія).	255
2.3.14. Ароматерапія	261
2.3.15. Кінезітерапія	266
2.3.16. Маматерапія.	269
2.3.17. Сміхотерапія (гелотологія)	273
Словник термінів	283
Рекомендована література	289

ВСТУП

*«...Бозя, люби Васю, коли він поганий! «
(із спостережень Софією Русовою
за молитвою вихованця)*

Початок ХХІ століття захопив людство прогресом науки та техніки, новітніми інформаційними технологіями, а разом з ними й стресами, болям, страхом за майбутнє наше й наших дітей...

Сьогодні суспільство все більше починає розуміти, що його основи закладаються у дитинстві, а найбільш цінний його здобуток — це психічне здоров'я дитини, її неповторний індивідуально-творчий потенціал.

Обравши гуманізм за основу свого розвитку, педагогічна наука виділяє для себе низку актуальних сучасних напрямів виховного процесу: інтенсивно розробляються питання економічного, екологічного, гендерного, соціального та духовного виховання майбутнього носія людської культури.

Розвиваючи новітні технології навчання та виховання, наша педагогіка часто обходить найголовніше питання — питання **БУТТЯ ДИТЯЧОЇ ДУШІ!**

Емоції та почуття, що їх переживає дитина «тут і зараз», незалежно від наших правильних «дорослих повчань» та виховних намірів, розкладу занять та запланованих заздалегідь заходів, живуть за власними законами й вимагають свого визнання!

Дивно! Але важко знайти сьогодні у планах занять, які складає вихователь або вчитель, готуючись до зустрічі з малюками, такі *першочергові завдання*, як «створити атмосферу любові та поваги до дитячої душі», або «формувати у кожній дитині позитивне ставлення до процесу навчання», або «працювати в умовах психологічного комфорту», «підтримувати дитячу радість пізнання», «формувати почуття насолоди від навчання» тощо.

Світ дитинства — це світ почуттів! Саме ними, ніби казковими ніжними шупальцями, вчиться малеча пізнавати та відчувати простір Всесвіту. Через власні почуття отримують маленькі дослідники повну інформацію про дійсність. Це — найзручніший засіб пізнання світу, яким дитина володіє досить добре: прислуховується, дивиться, торкається, відчуває, захоплюється, радіє, а в тім — живе! Ось так активний, надзвичайно талановитий у своєму пошуку Великої Істини, сповнений нескінченної жаги пізнання, щасливий Малюк крокує у Всесвіт!

Аж раптом: «Не буду!», «Не робитиму цього!», «Не цікаво!», «Не піду!». І все це — справедливий вирок нам, дорослим: батькам та педагогам! Це тривожне попередження про необачне поводження з почуттями дитини, про неповагу до її величності Дитячої Душі! У першу чергу — це образа на тих, хто грубо втрутився у чарівний дитячий світ: його первинні чесні, щирі закони Добра, Любові та Довіри.

*Будьмо обачними!
Виправимо власну помилку –
повернемо дітям їх добрий, щирий світ!*

Ця робота присвячена пошуку шляхів максимального врахування емоційно-чуттєвих проявів малечі у процесі її входження у складний світ людських стосунків.

Це — обережне звернення до індивідуального переживання дитиною власного «Я». Це — спілкування з дитиною на рівні емоційно-духовних зв'язків і пошук дитячої довіри, щирості, любові як необхідних умов процесу побудови людської особистості.

У навчальному посібнику представлена оригінальна концепція естетотерапевтичного впливу на дитину у вимірах педагогічної філософії гуманізму та навчальні комплекси дисциплін з «Естетотерапії» для студентів педагогічних спеціальностей.

Це перша спроба об'єднати ідеї гуманної особистісно орієнтованої педагогіки з окремими психотерапевтичними технологіями та максимально адаптувати найбільш відомі технології арт-терапії, природотерапії, терапії спілкуванням, фольклорної арт-терапії до проблем дитячого віку та тих негативних соціальних новоутворень, що їх відчуває сучасна дитина (почуття неповноцінності, самотності, відчуженості, відгородження у соціальних контактах тощо).

ЕСТЕТОТЕРАПІЯ — інтегроване психолого-педагогічне поняття, яке об'єднує дві складові: «естетичне» (від. грецьк. *aisthetikos* — чуттєвий) та «терапія» (від. грецьк. *therapeia* — лікування). Це своєрідне педагогічне «лікування» дитячої душі за допомогою різноманітних засобів впливу на емоційно-чуттєву сферу дитини (гра, спілкування, мистецтво, природа, рух, фольклор тощо). Цілющий вплив позитивних естетичних переживань, що носить катарсисний (тобто очищуючий) та самоорганізуючий характер, відомий з давніх часів (Давня Греція).

Виділення нами естетотерапії в окрему галузь психолого-педагогічного знання пов'язане з розумінням естетотерапевтичного впливу на особистість як нової та обов'язкової функції сучасного педагога. Адже нині виховний процес ускладнюється характерним для постіндустріального суспільства антикатарсисним фоном, який створюється численними неконтрольованими чинниками інформаційного, соціально-економічного, політичного, культурно-екологічного та інших напрямів.

Естетотерапевтична освіченість педагога має будуватися на засадах філософії, етики, естетики, психології, психотерапії та сучасної особистісно орієнтованої освітньої парадигми. Естетичному контексту психолого-педагогічної підготовки педагога належить визначна роль. По-перше, естетичне є одним із засобів якісного вдосконалення людської природи: естетичне виховання є невід'ємною складовою загального виховання людини, яке спрямоване на фор-

мування певної моделі її ставлення до світу. По-друге, нині естетичне набуває особливого функціонального значення в життєдіяльності людини. Через свою унікальну *саногенну* (зцілюючу, оздоровчу) функцію воно надає їй можливість відновлення єдиної картини світу, чим повертає до стану психологічної стійкості (М. Кіященко).

Міждисциплінарний підхід до розгляду естетотерапії як філософсько-естетичної, акмеологічної, психотерапевтичної, психолого-педагогічної категорії дозволив сформулювати її визначення.

ЕСТЕТОТЕРАПІЯ — це самостійна сфера інтегративного наукового знання про засоби та методи створення педагогом психологічно комфортного освітнього середовища, здатного відновити природну гармонію сучасної людини з навколишнім середовищем, надати їй можливості щодо подальшого індивідуально-творчого саморозвитку. Естетотерапія несе в собі приховані інструкції щодо збереження цілісності й розвитку творчого потенціалу особистості, її духовного ядра.

Науково-теоретичним та методологічним базисом естетотерапії є філософські, християнсько-релігійні та особистісно орієнтовані психолого-педагогічні концепції, що розглядають людину як найвищу цінність у світі, котра має розвиватися та формуватися за законами Краси, Любові та Добра. Найважливішим ядром розвитку особистості стає духовна сутність людини та її надзвичайна сприйнятливність до естетичного переживання Всесвіту. Видатні філософи-гуманісти, педагоги та психологи, що будували свої теорії розвитку людської особистості на засадах християнського гуманізму та віри у величезний індивідуально-творчий потенціал кожної особистості (Г. Ващенко, Я. Коменський, Я. Корчак, А. Макаренко, А. Маслоу, М. Монтесорі, Й. Песталоцці, К. Роджерс, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Р. Штайнер та ін.) убачали у двох особистісних чинниках розвитку дитини: *духовності* та *естетизованості* світосприйняття — основний сенс та шлях становлення повноцінної життєздатної та стійкої до всіляких життєвих негараздів людини.

Естетотерапевтичний ефект у педагогічному процесі поширюється на обох суб'єктів діяльності: творча самоактуалізація при взаємодії дитини й дорослого поєднує можливості кожного віку та дозволяє досягти максимального результату — формування цілісної особистості вихованця і вдосконалення особистості педагога. Використання естетотерапевтичних засобів дозволяє учням отримувати певні позитивні емоційно-естетичні переживання та досвід самопізнання та саморозвитку, які можна успішно поєднувати з інтелектуально-пізнавальною діяльністю у навчальному процесі.

Основними **ознаками естетотерапії**, як складової сучасної психотерапії, є:

- її міждисциплінарний характер: спирається на дані таких наук, як філософія, медицина, психологія, соціологія, педагогіка, нейрофізіологія тощо;
- наявність різних шкіл та напрямів психотерапії, що часто по-різному оцінюють той чи інших терапевтичний механізм та ефект впливу на людину;

- випередження практики над теорією на сучасному етапі;
- визнання здатності до *саморегуляції* як основного механізму естетотерапевтичного впливу;
- спрямованість естетотерапії на усунення не первинних, суто медичних проблем, а вторинних — соціально-психологічних новоутворень у структурі особистості.

Предметом детального вивчення естетотерапії як самостійного наукового напрямку є особливості емоційно-чуттєвого самопочуття дитини під час корекційно-реабілітаційного, виховного впливу на неї з боку лікарів, психологів, вихователів, учителів, логопедів, соціальних педагогів тощо.

Головною метою курсу «Естетотерапія» є надання студентам певного обсягу знань, умінь та навичок у галузі естетотерапевтичної педагогічної діяльності, спрямованої на усунення психологічних дискомфортів та стресів соціально-педагогічного походження у дітей з проблемами соціалізації й надання їм можливості прояву творчого «Я» як одного з засобів самоствердження.

Ідея розробки та впровадження курсу «**Естетотерапія**» у підготовку студентів педагогічних спеціальностей була здійснена автором на базі кафедри соціальної педагогіки і педагогіки початкового навчання Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка у 2002-2003 навчальному році для спеціальності 7.010106 — «Дошкільна педагогіка. Дефектологія. Логопедія». З 2003-2004 н.р. курси з естетотерапії були запроваджені й на спеціальності (6.010105, 7.010105, 8.010105) «Соціальна педагогіка» у варіантах курсу «**Естетотерапія**» (бакалавр), спецкурсу з соціальної педагогіки «**Сучасні технології естетотерапії**» (спеціаліст), та «**Психолого-педагогічна терапія**» (магістр).

Автором також розроблені й апробовані спецкурси з естетотерапії для студентів таких спеціальностей: «Дефектологія. Логопедія. Початкова освіта», «Соціальна педагогіка. Практична психологія», «Практична психологія. Іноземна мова», «Початкове навчання. Музика», «Початкове навчання. Образотворче мистецтво», «Початкове навчання. Хореографія», які введено до навчальних планів підготовки фахівців різних рівнів. Вони мають високий рейтинг серед студентів, зокрема серед студентів заочного відділення, які активно вивчають естетотерапевтичні технології у власній педагогічній діяльності.